

**O'SMIR YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHDA OILA
PEDAGOGIKASI VA PSIXOLOGIYA FANLARINING IMKONIYATLARI**

Ismoilov Sherzodbek Dilshodovich
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
Ismoilov Muhammadjasur G'anijon o'g'li
Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada shaxsning rivojlanishida oila katta ahamiyati, do'stona munosabatlar hukmronligi, oilaviy mavqeni belgilashda madaniy an'analar, kabi masalalar ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Ota, ona, aka-uka, opa-singil, bobo, buvi, xulq-atvor, ma'naviy qadriyatlar, o'z-o'zini hurmat qilish.*

Oila jamiyatning kichik bo'g'ini sifatida muayyan xalq millat yoki elatning milliy xususiyatlarini ifoda etadi. Oilalarning mustahkam bo'lishi ko'p jihatdan ijtimoiy tuzumning iqtisodiy, ma'naviy rivoji, jamiyatda amal qilinayotgan ma'naviy-axloqiy me'yorlar bilan belgilanadi.

Tadqiqotchilarning fikrlariga qaraganda inson o'z umrida oladigan barcha informatsiyalarning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda olar ekan. Shuning uchun ham oilaviy tarbiya masalasida xatoga yo'l qo'ymaslik uchun avvalo har bir xonadonda ma'naviy iliqlikni o'zaro hurmat, axloq-odob, insoniy munosabatlar asosiga qurish maqsadga muvofiq bo'ladi.

O'zbek xalki azaldan o'zining bolajonligi, oilaparvarligi bilan ajralib turgan. Farzandga mehr qo'yish, ularning qornini to'q, ustini but qilish o'z yo'li bilan, lekin bolalarimizga yoshlik chog'idan boshlab milliy tarbiya axloq-odob, yuksak ma'naviyat asosida voyaga yetkazish doimo dolzarb ahamiyat kasb etgan.

Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligini bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasida «Biz ta'lim-tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz», deb takidlagan. -1.

Bugungi kunda bizning qilayotgan barcha ishlarimiz farzandlarimizning baxtu-saodati, ularning yorug' kelajagi uchun amalga oshirilmoqda. Lekin baxt-saodat faqat boylik, mol-u mulk bilan belgilanmaydi. Odobli, bilimdon va aqlli, mexnatsevar farzand nafaqat otaning balki butun jamiyatning eng katta boyligidir. Shu bois, yoshlarimizni jismonan sog'lom, ma'naviy yetuk va mustaqil fikrga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalash, hayot abadiyligi avlodlar davomiyligini ta'minlaydigan ma'naviyat qo'rg'oni bo'lgan oilani mustahkamlash bugungi kunda barchamizning nainki asosiy vazifamiz, balki insoniy burchimizga aylangan.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev yosh avlod tarbiyasi haqida fikr yuritib, Abdurauf Fitrat bobomizning quyidagi fikrlarini endi hayotga kirib kelayotgan o'g'il qizlarimiz amal qilishlarini juda istagan holda ta'kidlab o'tgan edi, ya'ni: —Xalqning aniq

maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jaxongir bo'lishi yoki zaif bo'lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e'tibordan qolib, o'zgalarga tobe va qul, asir bo'lishi ularning o'z ota-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog'liq.

Demak, jamiyatimizning asosiy bo'g'ini bo'lgan oilaning farzand tarbiyasidagi o'rni beqiyos ekanligiga hech qanday shubha yo'q.

Bosh qomusimiz -mamlakat Konstitutsiyasida oilaning ijtimoiy maqomi aniq belgilab qo'yilgan. Shu asosda Oila, Fuqorolik, Uy-joy kodekslari va boshqa tegishli hujjatlari qabul qilinib, bu borada huquqiy poydevor yaratildi. Agar ushbu masalaning tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, 1998-yilni mamlakatimizda «Oila yili» deb e'lon qilinishi bilan boshlanishi ham ko'p narsani anglatadi. Muhtaram birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek «Bu yorug' olamda hayot bor ekan, oila bor. Oila bor ekan, farzand deb atalmish bebaho ne'mat bor. Har qaysi ongli inson, jondan aziz farzandining baxtini kamolini o'ylab, hamisha orzu-intilishlar bilan yashaydi, o'z zurriyodining har tomonlama sog'lom va barkamol bo'lishini istaydi.

Sog'lom bola sog'lom avlod orzusi ajdodlarimizdan bizga o'tib, kelayotgan qon-qonimizga singib ketgan azaliy intilishdir. Agar ota-bobolarimizning turmush va tafakkur tarziga nazar solsak, ular insonning nasl-nasabi, yetti pushtining tozaligi, avlodining sog'lomligiga juda katta e'tibor berganini ko'ramiz. Sog'lom bola sog'lom va ahil oilaning mevasi bo'lib, faqatgina sog'lom ota va onadan sog'lom bola tug'iladi. Biz shunday muhim hayotiy qadriyatlarni jamiyatimizda yanada chuqur qaror toptirish, sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash borasidagi ishlarimizni yanada yuksak bosqichga ko'tarishga harakat qilmoqdamiz.

Yurtboshimiz ta'kidlaganidek, mustaqillikka erishganimizdan so'ng sog'lom va barkamol avlodni voyaga yetkazish, birinchi navbatda, oila, onalik va bolalikni himoya qilish masalasini o'zimiz uchun eng muhim ustivor vazifa sifatida belgilab oldik.²

Bu borada zarur huquqiy-me'yoriy bazani, takomillashtirish, millatning genafondini yaxshilash, aholining hayot darajasini va sifatini oshirish borasida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda.

Jamiyatning ma'naviy qiyofasi ko'p jihatdan oilalarimizda farzandlarimizga berilayotgan tarbiyaga bog'liq.

«O'zbek milliy mentalitetining muhim jixatlaridan biri-jamiyat hayoti, odamlar turmush-tarzi ko'proq an'ana va urf-odatlar orqali boshqariladi. O'zbekona rasm-rusumlarga qat'iy amal qilingan oilalarda o'g'il uylantirish, kelin tanlash, qiz uzatish, kuyov tanlash paytlarida ota-ona va qarindosh - urug'lardan alohida xushyorlik va e'tibor talab qilinadi. Quda bo'lish tomonlar haqida tegishli ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lishmaguncha ikki yoshning bir yostiqqa bosh qo'yishiga oila qurishga fotixa berilmaydi. Avvalambor, bo'lajak kelin va kuyovning salomatligi, jismoniy nuqsonlardan holi bo'lishi, quda tomonlarning ijtimoiy kelib chiqishi, jamoada tutgan o'rni, mavqei va obro'-e'tibori hisobga olinadi. Shuning uchun ham xalqimiz «Teng tengi bilan, tezak qopi bilan» deb bekorga aytmagan. Axir kuyov yoki kelin bo'lmish tomonning aqli, odobi xusni-jamoli bir o'lcham bo'lsa, ularning ota-onalari, qarindosh-urug'lari avlodining jamoadagi mavqei va bu xususidagi jamoatchilik fikri ikkinchi, ammo aksariyat hollarda hal qiluvchi omil vazifani o'taydi. Ota-onalar uchun

farzandni yaxshiga qo'shish, bu borada xato qilib qo'ymaslik jamoa, jamiyat ko'pchilikning kengashli fikri muhim rol o'ynaydi»,³ deb ta'kidlaydi etnolog olim Adhamjon Ashirov.

Bolalarni to'g'ri tarbiyalash, samarali o'qitish uchun bola rivojlanishiga doir o'zgarishlarni, yosh davrlariga xos xususiyatlarni bilish va hisobga olish lozim. Chunki ularning o'sishi, rivojlanishi, ruhiy jihatdan taraqqiy etishi turli yosh davrlarida turlicha bo'ladi. Jumladan, maktab yoshidagi o'rta o'quvchilar (O'smirlar) davri, -12-13 yoshdan 15-16 yoshgacha bo'lgan davrdagi o'quvchilar o'smirlar deyiladi. Bu bolaning jismoniy va ruhiy taraqqiyotida psixik o'zgarishlar ro'y berishi sababli bu davr o'tish davri deb aytiladi. Shuningdek, bu davr balog'at davri ham deyiladi. Qiz bolalar 13-15 yoshda, o'g'il bolalar 16-17 yoshda balog'atgayetadilar. Bu davr keskin o'zgarishlarga boy bo'lganligi sababli o'smirlarning xulqida bir-biriga zid holatlar goh bolalarcha serharakatlilik, goh jo'shqinlik, goh tushkunlik, goh bo'shanglik, ishni paysalga solish o'jarlik qilish holatlari uchraydi. Balog'at davrida o'smir bola o'zida katta kishilarning sifatleri paydo bo'layotganini seza boshlaydi, katta kishi bo'lgisi keladi, kattalarga xos xatti harakatlar ham qila boshlaydi.

O'smir yoshdagi bolalarda erkaklik va ayollik tashqi belgilari-ovozning o'zgarishi paydo bo'ladi. O'smir bolalar ruhiyatida qaxramonlik ishlariga, romantika, o'zini qahramonlar qiyofasida tasavvur etish kabi qiziqishlar juda kuchli bo'ladi. O'smirlarda do'stlik va birodarlik xislari sirdosh do'st topish istagi kuchli bo'ladi.

O'smirlarning o'ziga xos tomonlaridan yana biri o'rtoqlarining diqqat-e'tiborida bo'lishni yoqtiradi. O'quvchilar tomonidan o'ziga do'st topilmasa, ko'cha bolalari ichidan «do'st» topib, uning tuzog'iga ilinib qolishi ham hech gap emas. Shu bois, ota-ona va o'qituvchilarning birinchi galdagi vazifasi o'smirlarni bo'sh qo'ymaslik, ularni imkoni boricha biron-bir ish bilan shug'ullantirish, qiziqishlarini mazmunli tomonga burishdir. Demak, o'smir bilan munosabatda sabr-toqat, vazminlik, ma'lum holda unga mustakillik berish, jamoada hayotga oid ishlar yuzasidan u bilan maslahatlashish, uning tashabbus va imkoniyatlardan foydalanish, bu yoshdagi o'quvchilarni to'g'ri tarbiyalashning garovidir. Muximi, uning shaxsini hurmat qilish, kamsitmaslik, katta bo'lib qolganligini tan olishdir. Jon-Jak Russo o'smirlik davrini «ikkinchi marta tug'ilish» deb atagan. Shu jihatdan olganda o'smirlarni oilaviy hayotga tayyorlash ota-onadan, o'qituvchi va tarbiyachilardan chuqur bilim, tajriba, izlanishlarni talab qiladi.

Ma'lumotlarga ko'ra mamlakatimizda bir yilda o'rtacha uch yuz mingta oila qurilmoqda, oilalarning soni sakkiz millionga yetdi. Boshqacha aytganda 8 million ota yoki 8 million ona farzand tarbiyasi bilan shug'ullanmoqda. Ammo respublikamizda turli sabablarga ko'ra oila ajralishlarining soni ko'payib borayotgani har bir sog'lom fikrli insonni o'yantirishi tabiiy. Respublika — Oilaviy telekanalining 2017-yil may oyining ko'rsatuvlarining birida turli sabablarga ko'ra oila ajralishlarining soni bir yilda 19 mingtani tashkil etayotganini ta'kidlangan edi.

Ushbu jarayondagi muammoning sabablaridan biri o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq ekanligi shubhasiz. Aniqrog'i, o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda oila pedagogikasi va psixologiya fanlarining imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanmaslik ota-onalarda pedagogik-psixologik bilimlarning yetishmasligi, ba'zi oilalardagi nosog'lom muhit, o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning tizimli tashkil etilmaganligi,

bu borada asrlar sinovidan o'tgan xalq pedagogikasining yutuqlaridan milliy urf-odat va an'alarimizdan yetarlicha foydalanmaslik, muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Oila, oila tarbiyasi o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash kabi masalalar faylasuf, pedagog, psixolog, siyosatshunos, huquqshunos tarixchi va boshqa sohalarning yetakchi vakillari tomonidan muayyan ravishda o'rganilgan. Faylasuf olimlardan I.Mo'minov, M.Xayrullayev, E.Yusupov, J.Tulenov, A.Jalol, M.Imomnazarov, Q.Nazarov A.Asqarovlar va boshqalar tomonidan oilaning jamiyatda tutgan o'rni, o'zbek oilasining o'ziga xos mentaliteti, o'zbek oilalarining shakllanish jarayonlari to'g'risida o'zlarining ilmiy tadqiqot ishlarida, maqolalarida muayyan darajada yoritib bergan.

Pedagog R.Mavlonova, olimlardan M.Quronov, A.Munavvarov, M.Maxmudova, O.Musurmonova, M.Abdullayeva, M.Inomova, O.To'rayeva, D.Xoliqov, F.Xidirova, A.Muxsiyeva va boshqalar oilada farzand tarbiyasi, oila ma'naviyati, oilada qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash, o'smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashning ma'naviy-ijtimoiy asoslari, oilada farzand tarbiyasida milliy tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari, balog'at yoshidagi yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik jihatlarini ilmiy asosda yoritib berishgan. Psixolog olimlardan, G'.Shoumarov, V.Karimova, B.Qodirov, E.G'oziyev, N.Sog'inov, F.Akramova va boshqalar oila, o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning psixologik jihatlarini o'zlarining ilmiy tadqiqot ishlarida, monografiyalarida, o'quv qo'llanmalari va uslubiy tavsifalarida hamda ilmiy maqolalarida muayyan ravishda yoritib berishgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Abdusmatova Sh.S. Burxanova M.B. (2020). Ko'p farzandli ota-onalarni oiladagi munosabatlarining xususiyatlari. *Oriental Art and Culture*
- 2.Usmanova E.Z. O'quvchilarda mustaqil tafakkurni qanday qilib rivojlantirish mumkin. -T.: O'zbekiston. 2000 y.
- 3.Tuychieva, I. (2015). The concept of pedagogical innovation in modern education. *The Advanced Science Journal*, 87-90.
- 4.Ibragimovna, T. I. (2021). **LEGAL AND REGULATORY FUNDAMENTALS OF REFORM OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UZBEKISTAN.**
- 5.Tuychiyeva, I. I. (2017). Question of Using Linguo-cultural Material for Learning Native Tongue in Professional Colleges. *Eastern European Scientific Journal*, (4), 84-88
- 6.Tuychiyeva, I. I. (2017). Question of Using Linguo-cultural Material for Learning Native Tongue in Professional Colleges. *Eastern European Scientific Journal*, (4), 84-88.
- 7.Туйчиева, И. И., & Ганиева, Г. В. (2016). **ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ. Учёный XXI века**, (11 (24)), 48-53.
- 8.Sherzod, I. (2022). **THE CONTENT OF THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE FORMATION OF FAMILISTIC COMPETENCE IN STUDENTS.** *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 8, 40-46.
- 9.Ismoilov, S. D. (2022). **OILA VA QADRIYAT.** *Academic research in educational sciences*, 3(1), 998-1003.

10. Dilshodovich, I. S. (2021). Ways To Increase the Effectiveness of Physical Education Classes in Secondary Schools. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 2, 142-143.
11. Ismoilov, S. (2021). PEDAGOGICAL PSYCHOLOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENT THINKING ACTIVITY IN SCHOOL AND FAMILY COOPERATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 1209-1212.
12. Qizi, M. K. I. (2021). The role of museums in the development of tourism. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 121-124.
13. Marayimova, K. I. A SYSTEM FOR TRAINING FUTURE TEACHERS IN TOURISM THROUGH MUSEUM PEDAGOGY Marayimova KI Email: Marayimova17148@scientifictext.ru.
14. Marayimova, K. I. (2020). Museum excursions as an innovative approach in continuous education of students. *Solid State Technology*, 63(4), 5080-5085.
15. Marayimova, K. I. Q. (2022). MUZEY PEDAGOGIKASI VOSITASIDA BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNI TURISTIK FAOLIYATGA YO 'NALTIRISHNING MAZMUNI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 17-26.
16. Qizi, M. K. I. (2020). A system for training future teachers in tourism through museum pedagogy. *Проблемы современной науки и образования*, (3 (148)), 56-58.
17. Jahongir Umidjon O'G'Li Tojiboyev (2022). TALABALARDA ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 3 (1), 585-594. doi:10.24412/2181-1385-2022-1-585-594
18. SAIDKULOVICH, S.B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(1), 75-77.
19. Арипов С. ЁШЛАРНИ ОИЛАГА ТАЙЁРЛАШДА ОИЛАДА ЭР ВА ХОТИННИНГ АЙРИМ МАЖБУРИЯТ ВА БУРЧЛАРИНИ ҚОНУНИЙ ЖИХАТДАН ТУШУНТИРИШШО Арипов *Academic research in educational sciences* 3 (1), 68-75
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=dl3u8rwAAAAJ&citation_for_view=dl3u8rwAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
20. Ismoilov, S. D. (2022). O 'SMIR YOSHDAGI O 'QUVCHILARDA OILAVIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING O 'ZIGA XOS MUХИМ JIXATLARI. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(5), 96-100.
21. Ismoilov, S. (2021). Developing A Valued Attitude Towards the Family in Students as A Topical Pedagogical Problem. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 3, 91-93.
22. Ismoilov, S. (2021). SPECIFIC FEATURES OF FORMATION OF FAMILY VALUES IN STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 693-696.
23. Baydjanov, B. (2021, August). HIGHER EDUCATION PROSPECTS AND ISSUES OF DEVELOPING INFORMATION SECURITY CULTURE AMONG

STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF FERGANA REGION): <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1284>. In RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES (No. 18.05).